

РОЗДІЛ 1 – ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ

УДК 373.2.017:17

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ У СТАНОВЛЕННІ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА

Лозинська С. В., к. пед. н., доцент; Капусняк Л. В., магістр

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна*

sv-loz@ukr.net; kapusniakliliya@gmail.com

У статті аналізується визначальна роль духовності та сформованості моральних цінностей для всебічного розвитку дитини, її становлення як особистості, наділеної високими морально-духовними почуттями та ціннісними орієнтирами.

Ключові слова: духовність, душевність, мораль, моральне виховання.

ПРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ В СТАНОВЛЕНИИ ДУХОВНЫХ ЦЕННОСТЕЙ ЛИЧНОСТИ РЕБЕНКА

Лозинская С. В.; Капусняк Л. В.

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, г. Львов, Украина*

sv-loz@ukr.net; kapusniakliliya@gmail.com

В статье анализируется определяющая роль духовности и сформированности нравственных ценностей для всестороннего развития ребенка, его становления как личности, наделенной высокими морально-духовными качествами и ценностными ориентирами.

Ключевые слова: духовность, душевность, мораль, нравственное воспитание.

THE IMPORTANCE OF MORAL EDUCATION IN THE DEVELOPMENT OF SPIRITUAL VALUES OF PRESCHOOL CHILD PERSONALITY

Lozynska S. V., Kapusniak L. V.

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska str., 1, Lviv, Ukraine.*

sv-loz@ukr.net; kapusniakliliya@gmail.com

The period of pre-school childhood is a sensational period for mastering moral and ethical norms, when the education of moral and spiritual values acts as a basic element of the personality development and has a decisive influence on his life in the adulthood. The formation of the preschool child's spiritual values is realized through the triad of educational work: spirituality, mental, morality. It includes taking into account the specifics of each direction and the harmonious combination of all of them. Moral and spiritual values are basic in the education on personality and are built on humanism. Modern educators and parents have mostly agreed that the religious and high moral social principles are extremely important for a child's spiritual development and found a powerful basis for the perfect spirituality of a future adult. The well-educated person is certainly moral. The main features of the well-bred person's morality have always been kindness, honesty, justice, respect, tolerance, conscientious, etc. Moral qualities are an important factor and condition for the development of the spirituality and mental foundations at preschool age. Morality includes the following components: moral feelings, sensory-oriented positions (ideals, traditions, norms, categories, principles, commandments, canons and codes), moral relations, activity and behavior. To be moral means to do good not by compulsion, but by consciousness and goodwill. The system of man's moral values largely determines the level of the established moral culture. The last shows the people's need of benevolence, mutual respect, and friendship as important aspects of solving material, routine, family problems and other ones. Most often moral

culture is realized in communication. Nowadays, the problems of preschool children's moral education are reflected in many programs for development, but it must be admitted that child's spiritual and mental development in comparison with moral education remains to this day one of the least developed areas of teaching work. The tasks of moral education must be solved integrated, systematically and based on cooperation and interpersonal interaction of all adults and children. Specificity of moral education is determined by age and individual characteristics of children, norms of social morality, etc. Educational work should be planned in such a way that moral education is dominated unobtrusively, but efficiently and convincingly. The basic principles that ensure the success of education are systematic and sequence, as well as a positive example, which children can copy. Systematic and sequence contribute to the result, but occasional impacts do not give any results. Children may break the rules if so do people important to them. That is why the adults should be an example for imitation. For the formation of conscious moral norms and rules, children should have uniform requirements, and not double standards. Exactly morality socializes a person and defines his place in society. The way of moral perfection begins with birth. A preschooler should master moral categories and form his attitudes towards them. Children's impressions in the first five-six years of life also play an important role. The preschool age is sensitive period of the development of inner ethical institutions, the creation of which develops moral motivation and moral feelings, forms the spiritual values of a preschooler's personality. Observing the modern way of life the problem of the formation spiritual values of the younger generation is particularly actual and important. Moral education is central to the development of the child's personality, because exactly morality characterizes the personality as a social creature that is able to live in society and act according to its norms. Moral education is a guarantee of the formation of the child's highly spiritual personality.

Key words: spirituality, mental, morality, moral upbringing.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Період дошкільного дитинства – це сензитивний період для оволодіння морально-етичними нормами, де виховання морально-духовних цінностей є базовим у вихованні особистості та має визначальний вплив на життя в дорослому віці. Сьогодні питання морального розвитку і морального виховання є дуже актуальним, оскільки спостерігається погіршення загального морального стану українського суспільства. Отже, існує потреба звернути увагу на моральний розвиток дітей як майбутніх громадян України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми і на які спирається автор.

Значний внесок у теорію морального виховання зробили такі видатні вчені, як А. Богуш, І. Бех, Г. Васянович, Н. Лисенко, Т. Поніманська.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячена стаття. Формулювання цілей статті (постановка завдання).

Мета статті полягає в розкритті особливостей формування у дітей дошкільного віку морально-духовних цінностей та їх вплив на становлення високодуховної особистості.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячена стаття. Формулювання цілей статті (постановка завдання).

Дитинство – це період життя людини, у якому закладаються основи особистісної активності та особистісні властивості, цінності, що визначають якість майбутнього життя; це такий життєвий досвід, коли особа, і як людина, і як особистість, найменше захищена від соціального, психологічного і фізіологічного насильства; це період оволодіння морально-етичними нормами подальшого життя, життя в дорослому віці.

На нашу думку, дитинство – це період народження і становлення духовних, етичних, моральних і релігійних цінностей. Це підґрунтя становлення громадянина і патріота своєї країни [1, с. 5].

Сьогодні науковці розробили величезну кількість форм і методів роботи освітньо-виховних закладів з родиною, спрямованих на об'єднання зусиль для досягнення спільної кінцевої мети: формування високодуховної особистості [2, с. 5].

Ми часто з легкістю вживаємо слова духовний, душевний, моральний, не надто замислюючись над змістом кожного з них і навіть часто-густо підмінюючи одне поняття іншим, розглядаючи їх як синоніми. Проте ці поняття й тісто пов'язані, кожне з них має свою специфіку, відрізняється від іншого, характеризується своїм вектором. Яким саме? Уживаючи поняття духовний, зосереджуємо увагу на векторі життя, спрямованому вгору, до Ідеалу. Поняття душевний має внутрішній вектор, тобто концентрує увагу на внутрішньому світі особистості – її думках, переживаннях, мріях, намірах, цілях, планах, прагненнях. З поняттями духовний і душевний пов'язане й поняття моральний – загальновідоме, широко вживане, проте не всіма чітко усвідомлюване. Якщо вектор першого з означених понять спрямований угору, другого – всередину, то третього – убік, у напрямі до інших людей. Моральні – тобто регульовані правилами співжиття, соціальними нормами, доцільними для організації ефективної діяльності та спілкування людини в суспільстві. Морально вихована дитина діє не лише з користю для себе, а й для партнера, уміє віддавати, а не лише брати краще собі.

Лише морально розвинена дитина діє за законами добра з власної ініціативи, а не під тиском спонукань ззовні; ухвалює безкорисливі рішення, здатна не розраховувати на схвалення чи винагороду за кожний свій вчинок [3, с. 4].

В «Українському педагогічному словнику» духовність тлумачиться як «індивідуальна вираженість у системі мотивів особистості двох фундаментальних потреб: ідеальної потреби пізнання й соціальної потреби жити, діяти для інших» [2, с. 3].

Духовність – це найцінніший вимір буття (внутрішнього і зовнішнього в їхній єдності), його співвіднесеність з абсолютними цінностями, вічністю, творчістю, свободою [1, с. 6].

Тріада духовність – душевність – моральність – важливий ланцюг виховної роботи. Вона передбачає, з одного боку, врахування специфіки кожного напрямку, з другого – гармонійне поєднання всіх трьох. При цьому важливо чітко диференціювати якості, які формуються кожним напрямком виховної роботи [3, с. 4].

Які ж цінності потрібно виховувати в дитинстві? Насамперед визначимося з поняттям «цінність». Цінністю може бути будь-який предмет чи об'єкт, що має життєво важливе значення для суб'єкта, групи, колективу, вікового прошарку, етносу. Моральними цінностями є нормативні уявлення про Добро і Зло, Справедливість, Чесність, Ввічливість, Чуйність, загальнолюдські ідеали, норми, принципи життєдіяльності [1, с. 5].

Виховувати в дітей почуття любові, справедливості, правди, співчуття, милосердя як ніколи актуально. Здавалося б, до цього прагнуть педагоги, батьки. Але ж результат далеко не завжди буває задовільним. Чому? Насамперед зазирнімо у себе, як радить видатний італійський педагог Марія Монтесорі, пригадаймо її слова: «Якщо ми хочемо нашим дітям дати моральне виховання, то насамперед варто було б запитати в самих себе чи й справді ми їх любимо і чи щирі у своєму прагненні прищеплювати їм «моральність»? Гадаємо, М. Монтесорі усвідомлювала глибокий зміст понять: любов, послух, чемність, взаємодопомога, вдячність, пошана тощо і відчувала велику відповідальність за формування цих якостей у дітей.

Оскільки любов, добродійність, милосердя – то сфера прояву людського духу, слід прагнути до того, щоб діти могли проявляти ці чесноти повсякденно. Справа вихователя – знаходити адекватні засоби впливу на вихованців, які сприяли б пробудженню в них вищих духовних почуттів [4, с. 10].

У концепції формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей визначено такі завдання: пробудження в дитини бажання бути моральною; формування християнських цінностей як основи розвитку суспільно значущих рис та якостей особистості; формування в дітей моральної свідомості на основі організації їхніх моральних стосунків через включення у стихійну або спеціально організовану діяльність; формування у

дітей розуміння та особистісного ставлення до сутнісних питань про сенс і мету життя людини; вироблення етико-естетичного ставлення до життя і своєї діяльності; формування моральної культури, толерантного ставлення до інших культур і традицій; розвиток християнських чеснот і позитивних моральних якостей дитини, спонукання до самовдосконалення; підтримка здібностей, культурної творчості, спрямованої на особистісний саморозвиток; подолання кризових станів дитинства, новоутворення, що виникли у психіці дитини під впливом антисоціальних проявів, контркультури або культури андеграунду [1, с. 5].

Сучасні педагоги і батьки здебільшого дійшли згоди, що для духовного розвитку дитини вкрай важливими є й релігійні, й високоморальні світські ціннісні орієнтири, які маленькими часточками закладають могутнє підґрунтя довершеної духовності завтрашньої дорослої людини [5, с. 5].

Морально-духовні цінності виступають базовими у вихованні особистості. Їх виховання ґрунтується на гуманізмі, суть якого полягає у визнанні абсолютної цінності людини, пріоритету її прав на повноцінну реалізацію здібностей та інтересів; в їх основі лежить культурно-історичний досвід поколінь на благо власного «Я», іншої людини, суспільства, природи.

Основою морально-духовних цінностей є їх спрямованість на життя, людину, традиції, принципи гуманізму. Розвиток гуманної, вільної та відповідальної особистості безпосередньо пов'язаний із системою її духовних цінностей, які є опозицією до цінностей утилітарно-прагматичних. Духовність завжди так чи інакше передбачає вихід за межі еґоїстичних інтересів, особистої користі та центрованості на моральній культурі людства. Цілі і наміри духовно зрілої особистості закладені в системі надіндивідуальних цінностей, завдяки чому вони виконують функцію найвищого критерію для орієнтації у світі й опертя для особистісного самовизначення. Важливо те, що така особистість активно використовує їх для подолання не побутових, а, насамперед, сенсожиттєвих проблем, які виражаються для кожної людини в системі «вічних питань» людського існування. Саме ієрархія духовних цінностей та сенсу не дозволяє особистості, з одного боку, розчинитися в емпіричному бутті, втратити дійсні сутнісні потенції, оскільки розвинені духовні цінності становлять основу внутрішнього світу особистості як виразник стабільного, інваріантного. З іншого боку, ієрархія духовних цінностей дає особистості можливість існувати і діяти вільно, тобто свідомо, цілеспрямовано, виходячи з самої себе [6, с. 197-198].

Здавна поняття мораль і виховання українці ототожнювали. Визначальними рисами морального обличчя вихованої людини завжди вважалися доброта, щедрість, жертвність, чесність, справедливість, щирість, привітність, шанобливість, толерантність, уважність, турботливість, поміркованість, вимогливість до себе тощо. Саме на формуванні цих рис і має ґрунтуватися моральний гарт юного покоління. Вихована людина обов'язково моральна. Тож головне завдання виховання – забезпечити моральне становлення дітей, зокрема (і насамперед) дошкільнят [7, с. 12].

Мораль – це система поглядів і уявлень, норм та оцінок, що регулюють поведінку людей. Це сфера суб'єктивних уявлень людини про Добро і Зло. Мораллю також називають безпосередню людську поведінку.

Моральність – практична сторона моралі, що втілюється в поведінці людей. Це здатність творити Добро не за зовнішнім примусом, а завдяки внутрішній свідомості та добрій волі.

Моральність включає такі складові: моральні почуття, сенсожиттєві орієнтації (ідеали, традиції, норми, категорії, принципи, заповіді, канони, кодекси), моральні стосунки, моральні діяльність і поведінку.

Отже, формування духовності на основі християнських моральних цінностей передбачає вироблення моральних вимог, що відкладаються в моральній свідомості людини й суспільства у вигляді норм, принципів, ідеалів, понять, чеснот тощо [1, с. 6].

Моральні якості – важливий чинник та умова розвитку основ духовності й душевності в дошкільному віці. Це пояснюється кількома причинами: по-перше, на етапі дошкільного дитинства малюк відкриває для себе існування норм і правил поведінки, починає усвідомлювати їхню роль у житті людини, наполегливо домагається від інших їхнього дотримання; по-друге, лише через відкриття особливостей інших людей дошкільник поступово відкриває себе самого – реального та бажаного; по-третє, моральні якості є об'єднувальним елементом для інтеграції та диференціації дитиною «зовнішнього» і «внутрішнього» життя; по-четверте, моральний контекст – основний простір життя дошкільника, оскільки його основна увага зосереджена на встановленні взаємин з людьми – різними за віком, ступенем спорідненості, статтю, прихильністю тощо.

Отже, саме моральна вихованість дошкільника є підмурівком його духовно-душевного розвитку.

Однак поряд із цим варто визнати, що саме духовно-душевний розвиток дитини, порівняно з моральним вихованням, залишається до сьогодні однією з найменш освоєних сфер педагогічної роботи [3, с. 5].

Ядром розвитку особистості, стрижнем і обмежувальними рамками життя людини в суспільстві є моральні цінності [8, с. 11].

Система моральних цінностей людини, будучи орієнтиром у моральному розвитку особистості та суспільства, багато в чому визначає й рівень усталеної моральної культури. Остання ж проявляється у спілкуванні, яке може бути розглянуте як діяльність людей, що задовольняє потребу суспільства при вирішенні тих чи інших життєвих проблем. У концентрованому вигляді моральна культура виявляє потребу людини в доброзичливості, взаємоповазі, приязні як важливих сторонах вирішення матеріальних, побутових, сімейних та інших проблем [6, с. 196].

Наразі проблеми морального виховання дошкільників відображено в багатьох чинних програмах розвитку дітей дошкільного віку. Визначені в них завдання мають вирішуватись на основі безперервного психолого-педагогічного супроводу процесу морального становлення вихованця впродовж усього дошкільного періоду інтегровано, систематично й базуватися на співробітництві та міжособистісній взаємодії всіх дорослих і дітей. Освітня робота має бути спланована й організована в такий спосіб, щоб моральне виховання домінувало ненав'язливо, без зайвого «моралізування», щоб воно було дохідливим і переконливим, з дотриманням міри, і пронизувало всі моменти дитячого життя, оскільки тільки так можна сформувати справді моральну особистість. Період дошкільного дитинства є особливо важливим для опанування норм і правил моральної поведінки як сензитивний для розвитку багатьох сфер особистості та формування її основ. Елементарні моральні уявлення і почуття, навички поведінки, що їх дитина набуває почасти як стихійний моральний досвід, мають стати, за визначенням Л. Виготського, з «натуральних» «культурними», тобто перерости у вищі психологічні функції й стати підґрунтям розвитку нових форм, правил і норм поведінки.

Специфіка морального виховання зумовлюється віковими та індивідуальними особливостями дітей, нормами суспільної моралі тощо. У період дошкільного дитинства надзвичайно важливо розвивати емоції та моральні почуття малюків, що сприяє формуванню моральних якостей особистості, спонукає до засвоєння певних норм і правил, розвиває відповідні мотиви поведінки і звички.

Головними принципами, що забезпечують успіх виховання, є систематичність і послідовність. Епізодичні впливи результату не дають.

У моральному вихованні також необхідний позитивний приклад, який діти можуть наслідувати. Якщо ж поведінка дорослих суперечить правилам, у свідомості дітей утверджуються подвійні стандарти: знаючи, як треба поводитися в певній ситуації, вони порушують правила, бо так чинять значущі для них люди. Зрештою формується викривлене бачення моральності загалом. Лише у тих дітей, які перебувають у просторі єдиних вимог, а не подвійних стандартів, можна сформуванню усвідомлене ставлення до моральних норм і правил.

Саме моральність характеризує особистість як соціальну істоту, здатну жити в суспільстві й діяти за його нормами.

Головні цілі морального виховання дошкільників: розвиток емоцій і моральних почуттів дитини як основи морального виховання; формування позитивного ставлення до дотримання моральних норм і негативного – до їх порушень на основі аналізу ситуацій, які діти спостерігають у житті й з якими щоденно стикаються у міжособистісному спілкуванні; культивування у дошкільника прагнення до становлення позитивного образу власного «Я» з притаманними йому моральними якостями; сприяння формуванню у дитини переконання, що у разі негативного вчинку вона втратить статус «доброї»; підтримування правильного морального вибору дітей; вироблення у вихованців звички до моральної поведінки, поваги до норм, які регулюють їхні повсякденні стосунки, – виховання культури спілкування, спільної діяльності.

Специфіка морального виховання полягає в тому, що його неможливо відокремити від інших процесів, оскільки це має бути постійна й безперервна робота, вплетена в загальну канву виховної взаємодії дорослих і дітей [7, с. 14-15].

Здійснювати виховний вплив слід одночасно у двох паралельних напрямках. Перший умовно назвемо: збагачення загального морального досвіду дитини. Головна його мета – якомога глибше пізнати зміст і значення моральних вимог – і в такий спосіб встановити для себе межі дозволеного. Другий напрям виховного впливу – збагачення досвіду поведінки дитини в конкретних ситуаціях морального вибору. Його завдання – інтегрувати окремі здобутки морального досвіду дошкільників у реальні моральні вчинки в конкретних життєвих ситуаціях вибору [9, с. 9-10].

Шлях моральної досконалості починається з народження. Кожен вік на цьому шляху має свої завдання. Які ж завдання стоять перед дитиною дошкільного віку?

По-перше, велика роль дитячих вражень. Перші п'ять-шість років життя мають найбільше значення. По-друге, у дошкільному віці мають бути сформовані внутрішні етичні інстанції, тобто дитина повинна засвоїти моральні категорії і сформуванню відповідне до них ставлення.

Дошкільний вік – сензитивний для розвитку внутрішніх етичних інстанцій, створення яких розвиває моральну мотивацію й моральні почуття [10, с. 11].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у заданому напрямі.

Проблема морально-духовного розвитку підростаючого покоління є особливо актуальною та значущою, оскільки спосіб життя сучасних людей, зокрема батьків, унеможливує залучення дітей до джерел розвитку моральності та засвоєння морально-духовних цінностей та вчинків. Моральне виховання є фундаментальним у загальній системі виховання особистості дитини. Саме моральність характеризує особистість як соціальну істоту, яка здатна жити в суспільстві і діяти за його нормами. Моральність взаємодіє з поняттями духовність та душевність, що в сукупності утворюють важливий ланцюг виховної роботи. Моральні якості є важливим чинником та умовою розвитку основ духовності й душевності в дошкільному віці.

Особливості та специфіка морального виховання дітей зумовлюється віковими та індивідуальними особливостями дітей, пошуком різноманітних та ефективних методів та прийомів освітньої роботи тощо задля досягнення головної цілі – становлення високодуховної особистості дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А. Духовність і моральність: виховний контекст. *Дошкільне виховання*. 2010. № 3. С. 2-4
2. Химич Н. Відроджуємо духовність! *Дошкільне виховання*. 2010. № 12. С. 3
3. Кононко О. Духовність, душевність, моральність. *Дошкільне виховання*. 2004. № 4. С. 4
4. Мельничук М. Формування духовних цінностей у дошкільнят. *Дошкільне виховання*. 2000. № 12. С. 3
5. Лисенко Н. Повернімося до джерел духовності. *Дошкільне виховання*. 2004. № 4. С. 5
6. Федорова О. В. Федоров М. П. Морально-духовний розвиток дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Мелітополь, 2012. Вип. 8. С. 195-201
7. Лохвицька Л. Моральне виховання: нові чи старі проблеми. *Дошкільне виховання*. 2012. № 7. С. 12-16
8. Каплуновська О. Моральні бесіди: діяльнісний підхід. *Дошкільне виховання*. 2015. № 10. С. 11-14
9. Кошелівська О. Між двох полюсів: стимулюємо моральний вибір дитини. *Дошкільне виховання*. 2002. № 3. С. 9-11
10. Коган І. Шлях моральної досконалості. *Психолог дошкілля*. 2013. №4. С. 11-12

УДК 792.25:792.028:792.07

ІМПРОВІЗАЦІЯ В РІЗНИХ ВИДАХ МИСТЕЦТВ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ВИХОВАННЯ МАЙСТЕРНОСТІ АКТОРА

Петрик Т. Д., ст. викладач

*Запорізький національний університет,
ул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна*

td511198@gmail.com

У статті розглядаються особливості розвитку імпровізації у різних видах мистецтв, зокрема у музичному, хореографічному та поетичному, що становлять єдине ціле в синтетичному мистецтві театру.

Ключові слова: музика, фольклор, композитор, академічна музика, джаз, жанр, виконавча майстерність, пластика, дунканівська техніка, контактна імпровізація, поет-імпровізатор.

ИМПРОВИЗАЦИЯ В РАЗЛИЧНЫХ ВИДАХ ИСКУССТВ И ЕЁ ВЛИЯНИЕ НА ВОСПИТАНИЕ МАСТЕРСТВА АКТЕРА

Петрик Т. Д.

*Запорожский национальный университет,
ул. Жуковского, 66, г. Запорожье, Украина*

td511198@gmail.com

В статье рассматриваются особенности развития импровизации в различных видах искусств, в частности, в музыкальном, хореографическом, поэтическом, что составляет единое целое в синтетическом искусстве театра.

Ключевые слова: музыка, фольклор, композитор, академическая музыка, джаз, жанр, исполнительское искусство, пластика, дункановская техника, контактная импровизация, поэт-импровизатор.